

Posudek doktorské práce

SVOBODA KŘEŠŤANA – POJEM A PROBLÉMY UZNÁNÍ V KANONICKÉM PRÁVU

Marie Kolářová

Doktorská práce analyzuje svobodu křesťana v současném kanonickém právu. V prvních dvou kapitolách se věnuje obecnému teoretickému základu tohoto tématu, tj. pojmu svobody a práva obecně. Ve třetí a čtvrté kapitole pojednává obecně o kanonickém právu a o vztahu mravních a právních norem. Pátá a šestá kapitola se zabývají problematikou lidských práv obecně. Kapitoly sedmá až devátá se týkají jednotlivých práv a svobod v kodexu církevního práva. Desátá kapitola analyzuje vymahatelnost práva.

K práci lze uvést několik doporučení:

V první kapitole autorka podává vymezení pojmu svobody, k němuž dospěla ve svých předchozích pracích. Svě pojetí prezentuje metodou fenomenologického popisu, nepřistupuje k ontologické analýze chytění. Ontologická analýza by však umožnila přesněji vymezit tzv. základní svobodu a také vztah mezi základní svobodou a svobodnou volbou. Autorka také neuvádí (v tradiční filosofii běžné) rozlišení svobody vnější (od nátlaku) a svobody vnitřní (nepřítomnost vnitřní determinace). Toto rozlišení by umožnilo vymezit oblast, která je vlastní lidským právům a svobodám. – Pojem tzv. vnitřní svobody (v užším smyslu) by bylo výhodné analyzovat v souvislosti s otázkou dynamismu svobody: dokonalost svobody nezáleží ve svobodě volby, ale v tzv. svobodě autonomie (dobře chápané). - V kapitole 1.4 (Učení o svobodě vůle) autorka prezentuje spíše problém součinnosti Božího působení a lidské činnosti, kterému se jinak vůbec nevěnuje. Kromě toho se nezmiňuje o významných křesťanských myslitelích středověku a novověku.

V druhé a třetí kapitole jde o pojem práva. Jedním z hlavních problémů, které se zde řeší, je odlišnost kanonického práva jako právního systému od jiných právních systémů. Autorka tuto odlišnost popírá. Zdá se, že při řešení tohoto problému by bylo vhodné přihlídnout k logickým pravidlům dělení pojmů. Některé dělení má základ v samotné věci, jiné v tom, co je pro věc akcidentální. Vyjdeme-li z definice práva nebo alespoň z podstatných znaků práva – na způsob toho, co se uvádí o normách na str. 87 – pak je jistě podstatným znakem práva (zákona) jeho cíl, viz např. Tomáš, TS I-II 90,2. Zdá se, že ve vztahu sekulárního a kanonického práva jde o obdobný problém, jako je vztah filosofické a teologické etické teorie.

Ve čtvrté kapitole jde o morální normy ve smyslu normy morálky. Morálka se zde definuje jako společenský étos, existující v určité společnosti. Naproti tomu etika jako věda o posledních důvodech mravních jevů. Když se ve výkladu čtvrté kapitoly užívá termínu „morální norma“, není vždy zcela jasné, zda jde o normu „morálky“ nebo normu „etiky“.

Jiným problémem je mravní povinnost dodržovat pozitivní právní normy (kap. 4.5). Autorka soudí že „morální povinnost dodržovat příkazy dané právní normou není stanovena zákonem...“ Bylo by patrně vhodnější jasněji říci, že pozitivní zákon souvisí přirozeným zákonem také po stránce závaznosti. V pozitivním zákoně jde o určité mravní dobro či zlo, neboť zákonodárce respektuje požadavky společného dobra lidí v daných situacích ve shodě s principy přirozeného zákona. Pozitivní zákon je tedy prodloužením přirozeného zákona, a proto zavazuje ve svědomí. V občanském zákoně (je-li spravedlivý) je zákonná závaznost, vyplývající z možnosti donucení, spojena se závazností mravní, vyplývající ze závaznosti přirozeného zákona.

Autorka věnuje také rozsáhlou pozornost problému tzv. „otevřených norem“. K cenným úvahám, které uvádí, by bylo vhodné připojit také obecnější úvahu o tom, zda je vhodné právně přikazovat směřování k cíli lidského jednání. Inspirací k tomu by mohla být Teologická suma Tomáše Akv. II-II 44,1 Zda se má dávat nějaké přikázání o lásce (láska spojuje s Bohem jakožto cílem lidského jednání); 44,6 Zda přikázání o lásce k Bohu lze plnit v tomto životě; 184,3 Zda dokonalost záleží v přikázáních nebo v radách, zvl. ad 2. K tomu také příslušné komentáře Cajetanovy.

V páté kapitole se řeší především problém zdroje lidských práv. Obtíž není, jak se zdá, v určení tohoto zdroje (lidská důstojnost v řádu přirozeném nebo nadpřirozeném), ale v logice odvozování jednotlivých práv. Autorka konstatuje, že pozitivní vymezení jednotlivých lidských práv není dáno pouze stanovením jejich zdroje, ale je „vždy záležitostí lidského jazyka“ (str. 112). Bylo by však žádoucí logiku odvozování rozvinout, a to nejen pro stanovení jednotlivých práv, ale také pro řešení problému, zda je rozdíl mezi obecnými právy člověka a právy člověka jako člena církve. Zdá se, že východiskem by mohl být pojem „debitum“ (např. na více místech v Tomášově Teologické sumě).

Osmá kapitola je věnována svobodě svědomí. Ve výkladu o svědomí by bylo užitečné ve svědomí rozlišit (a) obecné vědění o tom, co je dobré a špatné (Tomáš uvádí tři roviny: syneidesis, sapientia a scientia); (b) aplikaci tohoto obecného vědění na úkon v konkrétní situaci. Touto aplikací vzniká soud o tom, co je dobré či špatné v konkrétní situaci. Tento soud je absolutně závazný, ale člověk se jím vždy neřídí. Poslední soud, který vymezuje mravní úkon, je podle tradiční analýzy výkonem tzv. rozumnosti, lat.

prudencia. Svoboda svědomí se zřejmě týká pouze bodu (b), v němž je mravní subjekt zcela nezastupitelný. V bodu (a) mohou existovat zaviněné nebo nezaviněné omyly, které se pak promítnou do bodu (b). Ale k chybám dochází i při samotné aplikaci.

Proč autorka neuzívá na příslušném místě (str. 168) terminu „náboženská svoboda“?

Celkově lze říci, že přínosem doktorské práce je vedle rozsáhlého výkladu o svobodě a o právu jednak souborný katalog práv křesťana, zpracovaný kriticky na základě příslušných církevních dokumentů, jednak analýza jednotlivých nejdůležitějších práv, v níž autorka podává nejen jejich obecný výklad, ale také zasvěceně ukazuje problémy, s nimiž se setkáváme při jejich aplikaci v křesťanském životě nejen u nás, ale i v jiných zemích. Velmi výstižně při tom kritizuje nedostatky, jež se tu vykytují.

Autorka ve své práci osvědčila rozsáhlou znalost právní tematiky a důkladnou reflexi nad jednotlivými problémy.

Filosofická složka práce má rovněž nesporné kvality, ale bylo by vhodné ji ještě poněkud prohloubit či upřesnit.

Doktorskou práci Marie Kolářové doporučuji přijmout k obhajobě.

1. září 2008

PhDr. Karel Šprunk

